

“บ้าน” ในผืนไพรและการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวมันนิแห่งเทือกเขาบรรทัด “Home House” In The Forest and The Cultural Adaptation of The Maniq Ethnic of Banthat Mountain Range

พิพัฒน์ จรัสพิเชษฐ์^{1*},จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า² และ สิทธิธรรม โรหิตะสุว³

¹ นิสิตปริญญาเอก และ ²⁻³ผู้ช่วยศาสตราจารย์

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพฯ 10110

Phiphat Jaratphet^{1*},Chakapong Phaetlakfa² and Sitthidham Rohitasuk³

¹Ph.D.Student and ²⁻³ Assistant Professor,

Faculty of Fine Art, Srinakharinwirot University, Bangkok, Thailand, 10110

*Email: phiphatza@outlook.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาบ้าน และการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวมันนิแห่งเทือกเขาบรรทัดที่มีลักษณะวิถีชีวิตในการตั้งถิ่นฐานที่แตกต่างกัน 3 ลักษณะ คือ วิถีชีวิตเร่ร่อนดั้งเดิม วิถีชีวิตแบบกึ่งสังคมชุมชน และวิถีชีวิตตั้งถิ่นฐานถาวร โดยมองผ่านบ้าน ทั้งลักษณะความสัมพันธ์เชิงความหมาย และลักษณะความสัมพันธ์เชิงกายภาพ โดยมีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาบ้านของชาวมันนิในมิติความสัมพันธ์เชิงความหมาย และความสัมพันธ์เชิงกายภาพ 2) วิเคราะห์เชื่อมโยงการปรับตัวทางวัฒนธรรมที่มีต่อบ้านในมิติความสัมพันธ์เชิงความหมาย และความสัมพันธ์เชิงกายภาพ โดยการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงความหมายจากการสัมภาษณ์ สํารวจถ่ายภาพ เนื้อหาในประเด็นที่เกี่ยวข้องนำมาจัดหมวดหมู่เปรียบเทียบ ตีความซึ่งเป็นกระบวนการลงรหัส ผ่านโปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงภาพ ด้วยข้อความตัวอักษร ข้อมูลรูปภาพ ในการสร้างและตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างรหัส โดยผสมผสานระหว่างการตั้งรหัส นิรนัย และอุปนัย ข้อสังเกต และการบันทึกสรุป และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงกายภาพ โดย การวิเคราะห์หน้าที่ใช้สอย และการวิเคราะห์กิจกรรมเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของพื้นที่การใช้สอย จากการศึกษา พบว่า 1) ความสัมพันธ์เชิงกายภาพระหว่างชาวมันนิกับบ้าน ทั้ง 3 กลุ่มสัมพันธ์กับการดำรงชีพ โดยใช้คติความเชื่อเป็นหลักเกณฑ์ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการสภาพแวดล้อมที่พอกอาศัย 2) ความสัมพันธ์เชิงความหมายที่มีต่อบ้านของชาวมันนิกับทั้ง 3 กลุ่ม ได้ให้ความหมายและความสำคัญไปในทิศทางเดียวกัน แม้ลักษณะทางกายภาพจะแตกต่างกัน โดยนิยามความหมายบ้านถึงครอบครัว สถานที่ และการดำรงชีวิตแบบกลุ่มเครือญาติ 3) การปรับตัวทางวัฒนธรรมที่มีต่อบ้านทั้งความสัมพันธ์เชิงกายภาพ และความสัมพันธ์เชิงความหมายของชาวมันนิกับบ้าน ทั้ง 3 กลุ่ม มีการปรับตัวทางวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อขนาด รูปร่าง รูปทรงของบ้านที่แตกต่างกัน แต่ในทางกลับกันคติทางความเชื่อ หลักเกณฑ์ และแนวคิดที่มีต่อบ้านยังคงไปในทิศทางเดียวกัน

คำสำคัญ: ความหมายบ้าน, การปรับตัวทางวัฒนธรรม, การตั้งถิ่นฐาน, ชาวมันนิ

Abstract

. This research is a home study and cultural adaptation of the Maniq group of Banthat Mountains with 3 different ways of living in the settlement, which are the traditional nomadic way of living, the semi-social living community, and permanent settlement through studies of the home in terms of connotation relationships and physical relationship characteristics. The research objectives are 1) to study the semantic relationship with the home and the physical relationship with the house. 2) to analyze the relationship between cultural adaptation and the house. The analysis of semantic relationships from interviews, observation, photos, content to relevant

questions was categorized and comparative interpretation, which was a coding process through a computer program to create the analysis of visual data with text messages, image data, and verify the relationship between the codes through the combination of deductive coding and induction coding, observation and summary of the record and physical relationship analysis through functional analysis and activity analysis to connect the relationship between functional areas. The results showed that 1) The physical relationship between three groups of Maniq complements each livelihood, carrying out the management of the living environment under the guidance of faith. 2) The meaning relationship between the three groups gives them the same meaning and essence despite their different physical characteristics. By defining home as family, place and life as a family group. 3) The cultural adaptation to home, both the physical relationships and the meaning relationship of the Maniq group. All three groups have cultural adaptations that affect the different sizes and shapes of the houses. On the other hand, the beliefs, principles, and concepts related to the house are still in the same direction.

Keyword : Home meaning, Cultural adaptation, Settlement, Maniq ethnic

Received: April 18, 2023; **Revised:** June 6, 2023; **Accepted:** June 14, 2023

1. บทนำ

“บ้าน” ในลักษณะความสัมพันธ์เชิงความหมาย และลักษณะความสัมพันธ์เชิงทางกายภาพมีความหมายแตกต่างกันออกไป ซึ่งถูกนิยามในแบบกว้าง ๆ และถูกเลือกใช้ในบริบทที่ต่างกันทั้งมิติทางกายภาพ และมิติทางความหมาย โดยทั่วไปแล้วความหมายบ้าน หมายถึง ลักษณะรูปธรรมในเชิงกายภาพ กล่าวคือ โครงสร้างทางกายภาพเพื่อกำบังแดด ลม ฝน สัตว์ร้าย และเป็นปัจจัยที่สำคัญในกิจกรรมชีวิตประจำวัน การนอน การรับประทานอาหาร (Sixsmith, 1986) กล่าวถึงความหมายบ้านในลักษณะที่ให้ความหมายนามธรรมในเชิง อารมณ์ ประสบการณ์ ความผูกพันของบุคคลในครอบครัวอีกทั้งยังมีความสัมพันธ์ในแง่ของเวลา ระหว่างคนกับบ้านซึ่งมีความเชื่อมโยงความทรงจำในอดีต และอนาคต ดังนั้นความหมาย 2 มิติเชิงลึกระหว่าง ความสัมพันธ์เชิงความหมาย และลักษณะความสัมพันธ์เชิงทางกายภาพนี้หากต้องทำความเข้าใจถึงการให้ความหมายที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมมนุษย์ สังคม จิตวิทยาสภาพแวดล้อมจำเป็นต้องมองเข้าไปถึงปัจจัยด้านวัฒนธรรม และวิถีชีวิต ซึ่งบ้านสามารถสะท้อนออกมาในรูปแบบของกรอบชีวิต กฎเกณฑ์ทางสังคม และขนบธรรมเนียม บ้านจึงมีคุณค่า และความหมายมากกว่าที่อยู่หลับนอน นอกจากนี้บทบาทสำคัญในวัฒนธรรมสังคมมนุษย์ในทุกสังคม บ้านยังมีความหมายเชิงพื้นที่ ขอบเขตที่มีอาคารใช้เป็นที่อาศัยเพื่อประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของบ้าน หรือชุมชนในพื้นที่นั้น ๆ บ้านจึงมีความหมายที่หลากหลายตามบริบท และวัตถุประสงค์ของการใช้งานรวมถึงความหมายเชิงคุณค่าของผู้เป็นเจ้าของ

คุณค่า และความหมายบ้าน ในมุมมองของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความหมายเฉพาะตัวซึ่งมักผูกพันเข้ากับวิถีชีวิต ความเชื่อ เรื่องราวผ่านการรับรู้จากบรรพบุรุษ ซึ่งสะท้อนระบบทางความคิดของสังคม และวัฒนธรรมนั้น ความหมายบ้านในสังคมชาวตะวันตกมีนัยแตกต่างกันระหว่าง “Home” และ “House” โดยความหมายของ “House” เป็นลักษณะทางด้านกายภาพหรือโครงสร้างทางกายภาพ ที่มีความแตกต่างทางด้านลักษณะ รูปร่าง รูปทรง หลวดลาย และภูมิปัญญาที่เกิดจากการสังสรรค์ประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร ประดับตกแต่ง ถ่ายทอดสืบต่อกันมาเพื่อพัฒนาแก้ปัญหาและปรับตัวตามวิถีชีวิต โดยบ้านจะสะท้อนให้เห็นถึงความรู้ความสามารถของมนุษย์ในแต่ละสังคม วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมซึ่งทำให้รูปแบบของสถาปัตยกรรมของในแต่ละพื้นที่มีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งเป็นรูปแบบเฉพาะตามบริบทนั้น ๆ และผันแปรไปตามแต่ละบริบททางสังคม วัฒนธรรม คติความเชื่อ การดำรงชีวิตที่ต่างกัน (วัชรินทร์ จินตวุฒิ, 2558) ส่วนความหมาย “Home” เป็นสถานที่ทางใจที่เติบโตมา ความผูกพันของบุคคลในครอบครัว หรือความรู้สึกสะดวกสบายทั้งร่างกายและความสัมพันธ์เชิงความหมาย ดังนั้นบ้านในทั้ง 2 มิตินี้ ถือเป็นส่วนสำคัญในการศึกษาคุณค่า และการให้ความหมายในบริบทต่าง ๆ ทางสังคม (Dovey, 1985)

ชาวมันนิ หรือ มานิ (Maniq) มักถูกเรียกแบบชินปากและเรียกเฉยๆ “ซาโก” ตามความหมายภาษามลายู แปลว่า “ทาส” เป็นความหมายที่สื่อไปในทางดูหมิ่นเหยียดหยาม ซึ่งในปัจจุบันทางมาเลเซียได้เลิกใช้ไปแล้ว หรือถูกเรียกว่า “เงาะป่า” ซึ่งเป็นตัวละครในวรรณคดีไทย หรือแม้แต่ป้ายของหน่วยงานราชการยังเกิดความเข้าใจผิดจนถึงปัจจุบัน ชาวมันนิหลายกลุ่มที่ยังคงรักษาวีถีชีวิตแบบดั้งเดิม เนื่องจากมีความเชื่อในเรื่องของความไม่ยึดติดกับวัตถุ และปราศจากความคิดในการครอบครองสิ่งต่าง ๆ วิถีชีวิตจึงเป็นลักษณะเร่ร่อนหาของป่าล่าสัตว์ที่เป็นภูมิปัญญาได้รับการสั่งสม และสืบทอดจากบรรพบุรุษ

การปรับตัวสู่สังคมพหุวัฒนธรรมของชาวมันนิเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงในตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา นับตั้งแต่มีการส่งเสริมพัฒนาให้มีการสร้างระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน เช่น การสร้างถนน น้ำประปา ไฟฟ้า ไปยังพื้นที่ชนบท ซึ่งในช่วง พ.ศ. 2504 มีการเปิดป่าสัมปทานทำให้เกิดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติการบุกรุกเชิงนโยบายจากภาครัฐ และการเอื้อประโยชน์ให้นายทุนเอกชนส่งผลให้ป่าไม้ลดลงเป็นจำนวนมากอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังมีกลุ่มลักลอบตัดไม้ และจับจองพื้นที่ทำกิน เหตุการณ์นี้เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ส่งผลให้จำนวนพืชและสัตว์หลายชนิดลดน้อยลง ชาวมันนิบางส่วนหันมาประกอบอาชีพรับจ้างกับชาวบ้าน และนำของป่ามาขายให้กับชาวบ้านเพื่อดำรงชีพ การรุกล้ำพื้นที่สวนยางพารา สวนผลไม้ เมื่อการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศทำให้ความอุดมสมบูรณ์นั้นเปลี่ยนแปลงไป ส่งผลถึงการปรับตัวในการดำรงชีพจากวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมสู่การลงหลักปักฐานในที่สุด ปัจจุบันพบว่า การปรับตัวนั้นไม่ได้มีการเปลี่ยนไปอย่างกระตือรือร้นเพียงแต่ค่อย ๆ ปรับตัวอย่างช้า ๆ ซึ่งการปรับตัวสู่สังคมพหุวัฒนธรรมนี้พบในการศึกษาของ สุวิไล เปรมศรีรัตน์, (2558) และ วิสา เสกธีระ, (2557) ซึ่งอธิบายสอดคล้องกันว่า มี 3 รูปแบบ วิถีชีวิตจากรูปแบบเร่ร่อนดั้งเดิมสู่วิถีชีวิตแบบกึ่งสังคมชุมชน และวิถีชีวิตตั้งถิ่นฐานแบบถาวร

ดังนั้น การศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรมโดยมองผ่านความหมายบ้านของชาวมันนิภายใต้บริบททางวัฒนธรรมเดียวกันนี้ ในมิติลักษณะความสัมพันธ์เชิงความหมาย และลักษณะความสัมพันธ์เชิงกายภาพที่แตกต่างกันทั้ง 3 รูปแบบของวิถีชีวิต คือ วิถีชีวิตเร่ร่อนดั้งเดิม, วิถีชีวิตแบบกึ่งสังคมชุมชน และวิถีชีวิตตั้งถิ่นฐานถาวรแห่งเทือกเขาบรรทัด เพื่อทำความเข้าใจ และอธิบายความเชื่อมโยงของปรากฏการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับบ้าน โดยมุ่งเน้นศึกษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สังคมวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณี และทัศนคติเชิงลึกพร้อมกันเพื่อทำความเข้าใจในการปรับตัวทางวัฒนธรรมทั้งด้านความหมาย และด้านกายภาพที่มีต่อบ้าน เป็นการศึกษาในมิติทางมานุษยวิทยาสถาปัตยกรรม (architectural anthropology)

2. วัตถุประสงค์

2.1 การศึกษาบ้านของชาวมันนิแห่งเทือกเขาบรรทัดทั้ง 3 รูปแบบวิถีชีวิต คือ วิถีชีวิตเร่ร่อนดั้งเดิม วิถีชีวิตกึ่งสังคมชุมชน และวิถีชีวิตตั้งถิ่นฐานถาวร ในมิติความสัมพันธ์เชิงความหมาย และลักษณะความสัมพันธ์เชิงกายภาพ

2.2 เชื่อมโยงการปรับตัวทางวัฒนธรรมที่มีต่อบ้านในมิติความสัมพันธ์เชิงความหมาย และลักษณะความสัมพันธ์เชิงกายภาพทั้ง 3 รูปแบบวิถีชีวิต คือ วิถีชีวิตเร่ร่อนดั้งเดิม วิถีชีวิตกึ่งสังคมชุมชน และวิถีชีวิตตั้งถิ่นฐานถาวร

3. คำนิยามศัพท์เฉพาะ

ฮายะ หมายถึง เป็นภาษาชาวมันนิที่ใช้เรียกที่พักอาศัยตามวิถีชีวิตแบบเร่ร่อนดั้งเดิม

ขนำ หมายถึง เป็นภาษาไทยภาคใต้ที่ชาวมันนิใช้เรียก ที่พักอาศัยที่มีลักษณะเป็นกระท่อมตามวิถีชีวิตแบบกึ่งสังคมชุมชน

ชาวอก หมายถึง เป็นภาษาชาวมันนิที่ใช้เรียกที่พักอาศัยตามวิถีชีวิตแบบตั้งถิ่นฐานถาวร

4. ขอบเขตงานวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษานี้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่การศึกษา

ปัจจุบันพบว่ากลุ่มชาวมันนิอาศัยอยู่กระจายตัวอยู่ในแถบเทือกเขาบรรทัดในจังหวัดตรัง สตูล พัทลุง ยะลา และนราธิวาส มีลักษณะการอยู่อาศัย 3 ลักษณะคือ วิถีชีวิตเร่ร่อนดั้งเดิม วิถีชีวิตกึ่งสังคมชุมชน และวิถีชีวิตตั้งถิ่นฐานถาวร แต่เนื่องจากข้อจำกัดในการเปิดรับบุคคลภายนอกของชาวมันนิทำให้เข้าไปศึกษาเก็บข้อมูลเป็นระยะเวลาอันยาวนานค่อนข้างจำกัดอยู่ในเฉพาะบางกลุ่มและความเพียงพอต่อเนื้อหาการวิจัยเพื่อให้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ในการศึกษา และการค้นพบข้อสรุป ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจง (purposive sampling) ได้แก่ วิถีชีวิตเร่ร่อนดั้งเดิม กลุ่มงหรา ตำบลคลองทรายขาว อำเภองหรา จังหวัดพัทลุง,

วิถีชีวิตที่สังคมชุมชน กลุ่มป่าบอน ตำบลทุ่งนารี อำเภอป่าบอน จังหวัดพัทลุง และวิถีชีวิตตั้งถิ่นฐานถาวร กลุ่มปลายคลองตง ตำบลปะเหลียน อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง โดยการเลือกแบบเจาะจงนี้เนื่องจากลักษณะวิถีชีวิตและการตั้งถิ่นฐานของทั้ง 3 กลุ่ม มีลักษณะปัจจัยที่แตกต่างกัน ซึ่งทั้ง 3 กลุ่มเปิดรับการติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายนอก และให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล

4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหาแบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1) ลักษณะทางกายภาพบ้าน และการปรับตัวทางวัฒนธรรมในบริบทของวิถีชีวิตที่แตกต่างกันโดยศึกษาเกี่ยวกับการปรับตัวทางกาย การตั้งถิ่นฐาน การย้ายถิ่นฐาน แนวความคิดในการเลือกพื้นที่ในการตั้งถิ่นฐาน สภาพแวดล้อมทางภูมิประเทศ การจัดผังบริเวณลักษณะโครงสร้างทางกายภาพของบ้าน ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ใช้สอยทางกายภาพกับกิจกรรมระหว่างวัน และกิจกรรมทางวัฒนธรรม

2) ความสำคัญและความหมายบ้าน ในแบบเฉพาะตัวที่มีความผูกพันกับวิถีชีวิต ความเชื่อ เรื่องราว สถานที่ที่เติบโต ความผูกพันของสมาชิกในกลุ่ม เครือญาติ ความต้องการ คติความเชื่อ วิถีชีวิต แนวความคิดที่มีต่อบ้าน อาณาบริเวณในการครอบครองพื้นที่ทางความหมาย

5. ทบทวนวรรณกรรม แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

Sixsmith (1986) ได้อธิบายปรากฏการณ์ของบ้านหลายมิติ โดยคุณสมบัติพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับบุคคล สถานที่ในบ้าน แต่ละหลังมีลักษณะเฉพาะและผสมผสานคุณสมบัติส่วนบุคคล สังคม และทางกายภาพ และความหมาย ซึ่งบ้านประเภทต่าง ๆ พบว่าสถานที่ที่เป็นบ้านของคนหนึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นบ้านของคนหนึ่ง ประสบการณ์ทางกายภาพบ่งชี้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน และสถานที่ แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างความหมายด้านสิ่งแวดล้อม และความหมายที่แตกต่างในแง่ของความสำคัญทางอารมณ์ ความรู้สึก ความปรารถนา ความรู้สึกผ่อนคลาย สบายใจ ซึ่งอยู่ภายใต้โครงสร้างของประสบการณ์ส่วนบุคคล สังคมและกายภาพ

Dovey (1985) ได้เสนอความหมายของ “บ้าน” ในมุมมองของการมีประสบการณ์ใน สถานที่ เช่น การมีประสบการณ์บ้านในบ้าน การมีประสบการณ์บ้านในที่สาธารณะ โดย Dovey อธิบายแนวคิด ดังกล่าวนี้นี้ผ่านการเชื่อมโยง (connectedness) โดยแบ่งการเชื่อมโยงตามความสัมพันธ์กับปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้ 1) การเชื่อมโยงกับคน (connectedness with people) ความเป็นบ้านที่แสดงตัวตนและเอกลักษณ์ ของผู้อยู่อาศัย ซึ่งเป็นผลจากลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมของคนกลุ่มนั้น 2) การเชื่อมโยงกับสถานที่ (connectedness with place) ความเชื่อมโยงบ้านจากภูมิลำเนาที่เป็นราก ของผู้อยู่อาศัย สู่การแสดงออกตัวตนและรากเดิมแม้ว่าสถานที่อาศัยจะเปลี่ยนไป 3) การเชื่อมโยงกับอดีต (connectedness with past) ความทรงจำที่มีต่อบ้านในอดีตที่ฝังอยู่ที่ส่งผลต่อเบื้องสู่ประสบการณ์ที่มีต่อบ้านในช่วงชีวิตต่อ ๆ ไป 4) การเชื่อมโยงกับอนาคต (connectedness with future) เมื่อผู้อยู่อาศัยสามารถกำหนดความเป็นบ้านสามารถปรับเปลี่ยนความเป็นบ้านในความหมายที่เขาต้องการ

อรศิริ ปาณินท์ (2553) ได้อธิบายถึงลักษณะรูปแบบของเรือนการจัดวางพื้นที่ใช้สอยภายในแสดงให้เห็นถึงกิจกรรมต่าง ๆ ในแต่ละพื้นที่แต่ละส่วนเมื่อพิจารณาการใช้สอยพื้นที่ที่มีการแบ่งพื้นที่ใช้สอยระหว่างเพศชาย เพศหญิงและให้ความสำคัญกับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์หรือแม้กระทั่งเครือญาติที่มายืนเยียนค่อนข้างชัดเจน นอกจากนี้พื้นที่ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเพศต่อพื้นที่แล้วยังจัดลำดับความสำคัญของตัวบุคคลแสดงให้เห็นถึงค่านิยมประเพณีที่แฝงไว้ภายในเรือนซึ่งสามารถสะท้อนผ่านรูปแบบของการจัดวางพื้นที่ใช้สอยภายในเรือน

Yimsruel (2013) อธิบายแนวคิดมานุษยวิทยาสถาปัตยกรรม เป็นการศึกษาวิวัฒนาการของวัฒนธรรมมนุษย์ และสภาพแวดล้อมที่สร้างขึ้นที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดพื้นที่และสถานที่เพื่อตอบสนองต่อการพัฒนาทางสังคมและวัฒนธรรม การศึกษามานุษยวิทยาเกี่ยวกับการรับรู้และการตีความรูปแบบที่ถูกสร้างขึ้นเป็นกระบวนการทางสังคม แม้ว่าวิธีการทางมานุษยวิทยาต่อสถาปัตยกรรมจะมีความซับซ้อนหลายด้าน และใช้รูปแบบที่ไม่เกี่ยวข้องพร้อมประเด็นที่หลากหลาย แต่จุดที่น่าสนใจหลัก ๆ คือ การสำรวจว่ารูปแบบที่ถูกสร้างขึ้นนั้นถูกกำหนดและสร้างขึ้นอย่างไรในวัฒนธรรม ด้วยความช่วยเหลือของข้อมูลเชิงลึกจากสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง “มานุษยวิทยาสถาปัตยกรรม” สามารถศึกษาเพื่อทำความเข้าใจ และอธิบายความซับซ้อนที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมที่ถูกสร้างขึ้นที่แตกต่างกันตามแต่ละบริบททางสังคมและวัฒนธรรม

Dorrell (2018) ได้อธิบายการตั้งถิ่นฐานแบบชนบท นั้นแตกต่างจากการตั้งถิ่นฐานแบบเมือง (urban settlement) ซึ่งเป็นลักษณะของผู้นคนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางด้านอุตสาหกรรม การค้า และบริการต่างๆ โดยการตั้งถิ่นฐานแบบชนบท

ผู้คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมแม้ในประเทศที่พัฒนาแล้วก็มีพื้นที่ที่เป็นชุมชนชนบทซึ่งกลุ่มตั้งถิ่นฐานแบบชนบทนี้เป็นบุคคลส่วนใหญ่ของโลกการตั้งถิ่นฐานในชนบทแบบนี้แสดงถึงการเป็นสังคมเกษตรกรรม ซึ่งแบ่งได้ออกเป็น 2 รูปแบบ คือ 1. การตั้งถิ่นฐานแบบกลุ่ม (clustered rural settlement) คือ ชุมชนในชนบทที่มีการอาศัย และสร้างอาคารบ้านเรือน อยู่ติดกับอาคารอื่นๆ เช่น วัด สถานบริการ โรงเรียน ซึ่งมีก่อกำหนดชุมชนขนาดเล็กกว่า หมู่บ้าน การตั้งถิ่นฐานแบบกลุ่มนี้สามารถแบ่งประเภทได้อีก 2 ลักษณะ คือ การตั้งถิ่นฐานแบบวงกลม (circular settlement) เช่นชุมชนเกษตรกรรมในประเทศโรมาเนีย และ การตั้งถิ่นฐานแบบแนวยาวตามเส้นทางคมนาคม (linear settlement) 2. การตั้งถิ่นฐานแบบกระจายตัว (dispersed rural settlement) เป็นลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่พบเห็นได้มากที่สุดในการตั้งถิ่นฐานในสังคมเกษตรกรรม ที่ตั้งเรือนอยู่ในบริเวณพื้นที่ทำกิน

นอกจากนี้หนังสือการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ โดย (ฉัตรชัย พงศ์ประยูร, 2536) ได้อธิบายถึง ปัจจัยทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการตั้งถิ่นฐานกล่าวถึงความคิดเห็นของ เดอแม็งฌัง ที่ให้ความสำคัญต่ออิทธิพลของสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สภาพทางสังคม และระบบเกษตรกรรม ซึ่งปัจจัยด้านกายภาพนั้นด้านลักษณะภูมิประเทศมีผลต่อการตั้งถิ่นฐานเขาชี้ให้เห็นว่า ภูมิประเทศที่ราบเรียบจะก่อให้เกิดการตั้งถิ่นฐานแบบเกาะกลุ่ม ส่วนที่สูงชันจะก่อให้เกิดรูปแบบกระจาย ดังนั้น ที่ราบจะดึงดูดการตั้งถิ่นฐาน ส่วนภูเขาและที่สูงจะก่อให้เกิดการตั้งบ้านเรือนโดดเดี่ยว และปัจจัยทางสังคมที่เมื่อพิจารณาประวัติความเป็นมาของชนเผ่าต่าง ๆ ตลอดจนความสัมพันธ์ทางครอบครัวมนุษย์น่าจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มมากกว่าที่จะอยู่กระจัดกระจาย ซึ่งในระยะแรกของการตั้งถิ่นฐานปัจจัยทางสังคมอีกประการคือ ความปลอดภัย ซึ่งเมื่อมนุษย์มีความปลอดภัยมั่นคงแล้วลักษณะของหมู่บ้านก็จะเกิดการกระจัดกระจายกันออกไป และอิทธิพลของระบบเกษตรกรรมจะมีผลโดยตรงต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

Rapoport (1969) ได้อธิบายปัจจัยทางด้านสังคมที่มีอิทธิพลส่งผลถึงความแตกต่างในด้านรูปทรงของบ้าน โดยความแตกต่างทางด้านทัศนคติ ความคิดเห็นส่งผลถึงตัวแปรด้านกายภาพที่ตอบสนองจากที่หนึ่งไปอีกที่หนึ่ง เพราะการเปลี่ยนแปลงหรือการปรับตัวในแต่ละบริบทย่อมแตกต่างกัน โดยปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงนั้นมาจาก การมีปฏิสัมพันธ์กันในสังคม, วัฒนธรรม, พิธีกรรม, เศรษฐกิจ และปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่แตกต่างกัน และตอบสนองด้วยการเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ ทั้งนี้บ้าน ไม่ใช่เพียงโครงสร้างที่เป็นการสร้างสรรค์จากวัสดุประสงค์ที่ซับซ้อนเพียงอย่างเดียว แต่เป็นปรากฏการณ์ที่ได้จากโครงสร้างทางสังคมที่เป็นอิทธิพลหลักมาจากสภาพแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมอย่างยาวนาน

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าแนวความคิด ทัศนคติ โครงสร้างทางสังคม, วัฒนธรรม, และปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และการมีปฏิสัมพันธ์ต่างๆ นั้นเป็นอิทธิพลสำคัญต่อลักษณะความสัมพันธ์เชิงกายภาพ และความสัมพันธ์เชิงความหมายที่แตกต่างกันของบ้าน เนื่องจากปัจจัย เงื่อนไขต่าง ๆ ส่งผลต่อการดำรงชีวิตในปัจจุบันจึงเป็นสิ่งเร้าต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการดำรงชีวิต หากการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวมันิลาเปลี่ยนแปลงไปสู่วัฒนธรรมคนเมืองอาจส่งผลต่อทั้งลักษณะเชิงกายภาพ และความหมายของบ้านด้วยเช่นกัน จึงนำมาสู่กรอบของการศึกษา คือ การปรับตัวทางวัฒนธรรม และปัจจัยภายในและภายนอก สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ การเมือง เศรษฐกิจ นโยบายภาครัฐ โครงสร้างทางสังคมของทั้ง 3 กลุ่มที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ ความหมาย และความสัมพันธ์เชิงกายภาพของบ้านซึ่งมี

6. วิธีดำเนินงานวิจัย

เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ การทบทวน เอกสารงานวิจัย วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยศึกษาประเด็นทางวัฒนธรรมต่าง และในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ ความหมายของ “บ้าน” ดังนี้

ขั้นที่ 1 ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร (documentary research) ได้แก่เอกสารงานวิจัย วารสาร บทความทางวิชาการ และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ขั้นที่ 2 การศึกษานำร่อง (pilot study) เพื่อเก็บข้อมูลด้านสภาพแวดล้อม ด้านพื้นที่ ประชากร วิถีชีวิตและกิจกรรมทางวัฒนธรรม จัดทำแผนภาพทางกายภาพ และวัฒนธรรม แผนที่การย้ายถิ่นฐาน ผังบริเวณการตั้งถิ่นฐาน และข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นข้อมูลในภาคสนามในการเก็บข้อมูลจริง

ขั้นที่ 3 การวิจัยภาคสนาม (field research) เป็นการศึกษาโดยเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม จากผู้ให้ข้อมูลหลัก (key information) ได้แก่

- การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) เป็นการสังเกต จดบันทึก ถ่ายภาพ

- การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ทำการสัมภาษณ์แบบตัวต่อตัว (face to face) โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) บันทึกภาพและเสียงเพื่อความอึดตัวของข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการเข้าพื้นที่ 3 ครั้ง ของแต่ละบริบทการตั้งถิ่นฐานและรูปแบบวิถีชีวิตที่แตกต่างกันในการติดตามศึกษาตลอดระยะเวลาการทำวิจัย เนื่องจากกลุ่มวิถีชีวิตเร่ร่อนดั้งเดิม และกลุ่มวิถีชีวิตกึ่งสังคมชุมชน ทั้ง 2 กลุ่มนี้ได้มีการโยกย้ายถิ่นฐานตามปัจจัย เงื่อนไขและความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต จึงเป็นเหตุให้ต้องสร้างบ้านใหม่ทุกครั้ง

ขั้นที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

- นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ สํารวจ เสียงบันทึกการสนทนา ภาพถ่าย และการวาดภาพที่ได้จากการเก็บข้อมูลด้านกายภาพ มาทบทวนความสมบูรณ์ และทำความเข้าใจ ความหมายของแต่ละประโยค โดยการอ่านแต่ละกลุ่มคำที่ค้นพบคำที่ให้ความหมาย ในแต่ละประโยคที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูล

- ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ สํารวจ ภาพ เสียงและเนื้อหาในประเด็นที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ที่มีความสำคัญ นำมาจัดหมวดหมู่เปรียบเทียบ ตีความและทำความเข้าใจ ซึ่งเป็นกระบวนการรหัส (code and text) ผ่านโปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (computer Assisted qualitative data analysis software) ATLAS/ti ใช้วิเคราะห์ข้อความตัวอักษร (text) ข้อมูลรูปภาพ (graphic) ในการสร้างและตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างรหัส (codes) การตั้งรหัส โดยผสวนระหว่าง (deductive Coding) กับ (inductive coding) ข้อสังเกต (commenting) และการบันทึกสรุป (memos)

- นำข้อมูลมาวิเคราะห์จัดจำแนกประเด็นที่กำหนดไว้เป็นหมวดหมู่ในกรอบการวิจัย และการวิเคราะห์เนื้อหาจากข้อมูลภาคสนามของกลุ่มที่ศึกษา วิเคราะห์ และบรรยายปรากฏการณ์ที่เฉพาะเจาะจง ทั้งข้อมูลที่มีความเหมือน และความแตกต่างของส่วนประกอบ ความสัมพันธ์ และเชื่อมโยงปรากฏการณ์ ที่ศึกษาตามข้อมูลข้อเท็จจริงต่าง ๆ ของการปรับตัวทางวัฒนธรรมที่มีต่อบ้านและประเด็นทางวัฒนธรรมในลักษณะความสัมพันธ์เชิงความหมาย และความสัมพันธ์เชิงกายภาพ

- สังเคราะห์ โดยใช้การพรรณนาวิเคราะห์ มาสรุปอธิบายความสัมพันธ์ในแต่ละประเด็นตามวัตถุประสงค์อธิบายความเชื่อมโยงปรากฏการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ “บ้าน” ในวิถีชีวิตชาวนานี้ จากสภาพแวดล้อมทางสังคมความเชื่อเชิงลึก เพื่อทำความเข้าใจในวัฒนธรรมและการปรับตัวทางวัฒนธรรมทั้ง 2 มิติ ของลักษณะความสัมพันธ์เชิงความหมาย และลักษณะความสัมพันธ์เชิงกายภาพ

7. สรุปผลการศึกษา

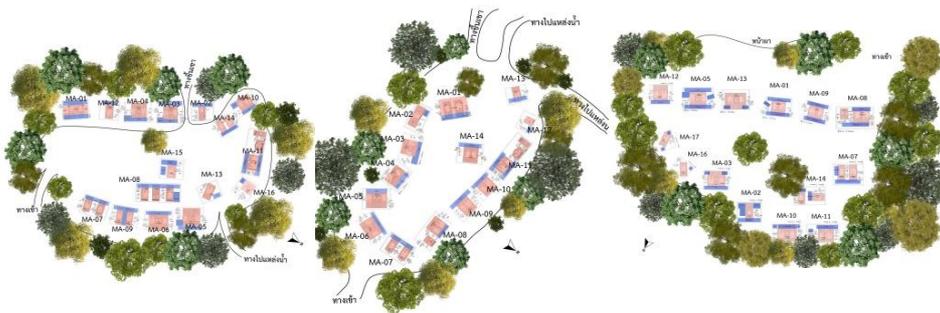
7.1 ความสัมพันธ์เชิงกายภาพบ้าน

สภาพแวดล้อมทางกายภาพของเทือกเขาบรรทัดเป็นพื้นที่ในความรับผิดชอบของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืชเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัด ซึ่งเป็นป่าต้นน้ำ มีสภาพป่าที่แตกต่างกัน 2 ลักษณะ คือ ป่าดิบชื้นและ ป่าเขาหินปูน มีพรรณไม้และสัตว์ป่าหลายชนิดซึ่งชาวนานี้ได้มีการอยู่อาศัยและดำรงชีวิตอยู่มากมายหลายชั่วอายุคน

แนวคิดในการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานกับความเชื่อ นอกเหนือจากปัจจัยของอาหาร และน้ำเป็นหลักแล้ว การเลือกสถานที่ตั้งที่อยู่ในสภาพภูมิประเทศของเทือกเขาบรรทัด และบริบทโดยรอบของสถานที่นั้นชาวนานี้จะคำนึงถึงความปลอดภัยในการดำรงชีวิตของการอาศัยที่อยู่ท่ามกลางป่าดิบชื้นที่อาจจะส่งผลต่อการเจ็บป่วย ภัยอันตรายต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ดังนั้นลักษณะของการเลือกสถานที่ตั้งถิ่นฐานของทั้ง 3 กลุ่มนั้นจะยังคงใช้ภูมิปัญญาที่สืบทอดต่อกันมาจากในอดีตจนกลายเป็นข้อปฏิบัติที่ต้องยึดถือไว้เป็นหลักเกณฑ์ของการดำรงชีวิตแฝงไว้ในคติทางความเชื่อ และใช้ความรู้สึกซึ่งเป็นลักษณะของปัจเจกบุคคลของผู้อาวุโส แม้การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มวิถีชีวิตกึ่งสังคมชุมชนที่เลือกสถานที่ที่มีปัจจัยเพิ่มขึ้นตามความต้องการ และความจำเป็นในปัจจุบัน แต่ยังคงปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่แฝงไว้ในคติความเชื่อ เช่นเดียวกับกลุ่มวิถีชีวิตตั้งถิ่นฐานถาวรแม้มีข้อจำกัดของการเลือกสถานที่ตั้งในปัจจุบันเนื่องจากการตั้งถิ่นฐานถาวรตั้งอยู่บนเขตอนุรักษ์ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ถึงการตั้งถิ่นฐานในแหล่งเดิมเมื่อครั้งในอดีตที่ต่างก็ใช้วิธีเดียวกัน นี้ในการเลือกสถานที่ตั้งถิ่นฐานเพื่ออยู่อาศัย และการดำรงชีวิต

จากการเข้าภาคสนามของแต่ละกลุ่มทั้ง 3 ครั้ง พบว่าลักษณะการจัดผังบริเวณของกลุ่มวิถีชีวิตเร่ร่อนดั้งเดิม, กลุ่มวิถีชีวิตกึ่งสังคมชุมชนเป็นลักษณะเดียวทุกครั้ง ส่วนกลุ่มวิถีชีวิตตั้งถิ่นฐานถาวรไม่ได้มีการเคลื่อนย้าย ซึ่งทั้ง 3 กลุ่มได้รับอิทธิพลจากการตั้งถิ่นฐานในลักษณะวิถีดั้งเดิม เนื่องจากการอาศัยอยู่ท่ามกลางป่าดิบชื้น และต้องเผชิญภัยอันตรายหลากหลายด้าน นอกเหนือจากหลักเกณฑ์ และคติความเชื่อของการเลือกสถานที่ตั้งถิ่นฐานที่ต้องยึดถือแล้ว คติของการจัดผังบริเวณก็เป็นส่วนสำคัญต่อการป้องกัน

ภัยอันตรายจากสัตว์ป่า และการดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ตลอดเวลา ดังนั้นการจัดวางผังบริเวณจะเป็นลักษณะของการตั้งถิ่นฐานแบบล้อมวง (encompass settlement) คล้ายกับการตั้งถิ่นฐานแบบวงกลม (circular settlement) โดยการหันหน้าเข้าหากันของสมาชิกภายในกลุ่มตามลักษณะสภาพภูมิประเทศนั้น ๆ ใช้ด้านหลังของบ้านเพื่อป้องกันอันตราย จากการจัดวางผังในลักษณะนี้ยังส่งผลไปถึงรูปแบบวิถีชีวิตกึ่งสังคมชุมชน รวมถึงรูปแบบวิถีชีวิตตั้งถิ่นฐานถาวร แม้มีลักษณะอาคารบ้านเรือนที่คงทนถาวรมีการกันห้องเป็นสัดส่วนแล้วก็ตาม พวกเขายังใช้รูปแบบการจัดผังบริเวณแบบล้อมวงที่ได้รับอิทธิพลมาจากรูปแบบดั้งเดิมอย่างเห็นได้ชัดซึ่งสะท้อนถึงรูปแบบทางวัฒนธรรมหาของปาล่าสัตว์ซึ่งต้องดำรงชีวิตในป่าที่พหุอาศัยซึ่งกันและกัน และลักษณะทางสังคมแบบกลุ่มเครือญาติ

ภาพที่ 1 ลักษณะการจัดผังบริเวณของชาวมันนิ กลุ่มวิถีชีวิตเรือนดั้งเดิม

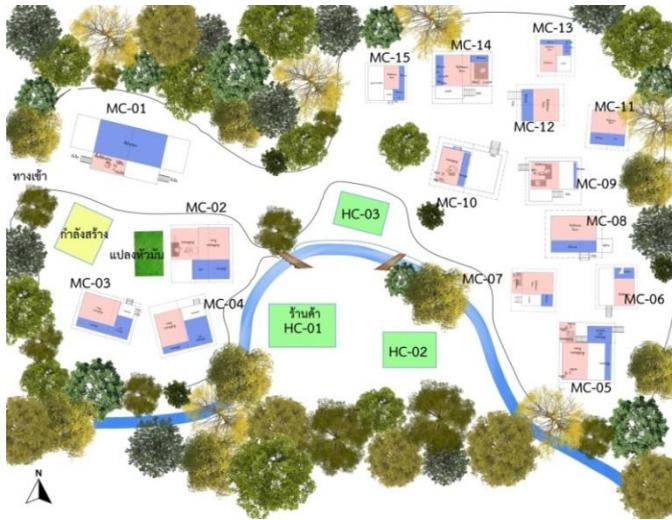
จากการเข้าภาคสนามครั้งที่ 1- 3 นอกเหนือจากการพิจารณาลักษณะทางกายภาพการจัดผังบริเวณของกลุ่มวิถีชีวิตเรือนดั้งเดิม เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ทางเครือญาติของสมาชิกภายในกลุ่ม กับตำแหน่งของการจัดวางอายุในแต่ละหลัง พบว่า ตำแหน่งของอายุพ่อแม่ กับลูกมักจะอยู่ติดกัน หรือตรงข้ามกันเพื่อให้สามารถมองเห็นกันได้ตลอดเวลา แต่อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ในลักษณะของความสนิทสนมที่เกี่ยวข้องกับการออกไปล่าสัตว์ที่มีก็จะไปด้วยกัน 2-3 คน ส่งผลให้ตำแหน่งของอายุอยู่ติดกันด้วยเพื่อความสะดวกต่อการชักชวนกันออกไปล่าสัตว์ในเวลากลางคืน

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาจากการแบ่งฝั่งพื้นที่นอน ผู้วิจัยพบว่าเด็กเล็กจะนอนตรงกลางระหว่าง พ่อกับแม่ ส่วนเด็กโตจะแยกไปนอนบนเตียงนอนแบบดั้งเดิมของตัวเอง ซึ่งจะมีกองไฟเป็นของตัวเองเสมอ ส่วนชายหญิง พบว่า มีการแบ่งพื้นที่นอนฝั่งซ้ายหรือขวาย่างมีนัยสำคัญ โดยการแบ่งพื้นที่นอนจะเชื่อมโยงระหว่างบ้านอีกหลังซึ่งการนอนนั้น หากบ้านด้านข้างเป็นฝั่งที่ผู้หญิงนอนบ้านอีกหลังก็จะเป็นฝั่งที่ผู้หญิงนอน หรือหากบ้านด้านข้างเป็นผู้ชายก็จะให้ผู้ชายนอนฝั่งนั้น เว้นแต่เป็นแม่ลูก หรือพ่อลูกกัน หรือเป็นญาติสายเลือดตรงที่ไม่สามารถแต่งงานกันได้ โดยจะเป็นเช่นนี้ทุกครั้ง

ภาพที่ 2 ลักษณะการจัดผังบริเวณของชาวมันนิ กลุ่มวิถีชีวิตกึ่งสังคมชุมชน

ลักษณะการจัดผังบริเวณของกลุ่มวิถีชีวิตกึ่งสังคมชุมชน จากการเข้าภาคสนามครั้งที่ 1- 3 พบว่าลักษณะการจัดผังบริเวณยังเป็นลักษณะแบบเดิม แม้มีการสร้างใหม่ทุกครั้งจะมีลักษณะการจัดวางผังเป็นแบบเดิมทุกครั้ง ซึ่งเป็นลักษณะการกระจุกตัวแบบล้อมวง แบบอยู่รวมกันของเครือญาติแต่มีลักษณะเฉพาะตัว คือ เป็นการกระจุกตัวแบบล้อมวง โดยมีการหันหน้าเข้าหากันอย่างจงใจ แสดงถึงความสอดคล้องกับวัฒนธรรมหาของป่าล่าสัตว์แบบเดียวกับกลุ่มวิถีชีวิตเร่ร่อนดั้งเดิมมีทิศทางในการหันหน้าอาคารเข้าหากัน โดยใช้ด้านหลังที่มีลักษณะเป็นโครงไม้ และการสานด้วยใบพืชท้องถิ่น ออกไปด้านนอกเพื่อป้องกันอันตราย เด็ก ๆ มักอยู่ติดกันกับพ่อแม่หรือมองเห็นบ้านพ่อแม่ได้เสมอทุกหลังต้องก่อกำแพงด้านข้างทั้ง 2 ข้าง เพื่อป้องกันสัตว์ร้าย และยุ้ง ให้แก่กันภายในกลุ่ม จากการเข้าภาคสนามครั้งที่ 3 พบว่า ทุกหลังยังคงมีแนวคิดจัดผังบริเวณแบบเดิม โดยเปลี่ยนจาก ฮายะ เป็น หนาให้มีการหันหน้าเข้าหากันเช่นเดิม และไม่ได้มีการหันทิศหัวนอนตามแบบความเชื่อแต่เป็นการหันทิศโดยพิจารณาจากทิศทางแดดลม

ภาพที่ 3 ลักษณะการจัดผังบริเวณของชาวมั่นนิ กลุ่มวิถีชีวิตตั้งถิ่นฐานถาวร

ลักษณะการจัดผังบริเวณของกลุ่มวิถีชีวิตตั้งถิ่นฐานถาวร จากการเข้าภาคสนาม พบว่าลักษณะการจัดผังบริเวณเป็นลักษณะการกระจุกตัว ซึ่งมีลักษณะล้อมวงแบบเดียวกันกับกลุ่มวิถีชีวิตเร่ร่อนดั้งเดิม และกลุ่มวิถีชีวิตกึ่งสังคมชุมชน โดยการกระจุกตัวแบบล้อมวงในกลุ่มนี้แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มจากการสัมภาษณ์ คือ กลุ่มที่ 1 MC-01 ,MC-02 ,MC-03 และ MC-04 ซึ่งเป็นกลุ่มครอบครัว ลูกหลานของ MC-01 ที่แต่งงานกับชาวบ้านในพื้นที่ ที่เป็นจุดเปลี่ยนให้เกิดการจัดตั้งถิ่นฐานแบบถาวรของชาวมั่นนิในกลุ่มนี้ มีการเว้นระยะห่างด้วยสวนยางจากกลุ่มที่ 2 MC-05 ,MC-06 ,MC-07 และ MC-08 เป็นครอบครัวลูกหลานของ MC-05 ซึ่งเป็นพี่น้อง กับ MC-01 และกลุ่มที่ 3 MC-09 ,MC-10 ,MC-11 ,MC-12 ,MC-13 ,MC-14 และ MC-15 ซึ่งเป็นครอบครัวลูกหลานของ MC-10 และเป็นพี่น้องของ MC-01 , MC-05 ทั้ง 3 กลุ่มมีการกระจายตัวออกเป็นกลุ่มทยายทรุ่นลูก เป็นลักษณะล้อมวงของแต่ละกลุ่ม โดยเมื่อลูกแต่งงานจะออกไปสร้างบ้านของตัวเอง และจะหันหน้าบ้านเข้าหาพ่อแม่ และพี่น้อง จึงเกิดเป็นการกระจุกตัวแบบล้อมวง 3 กลุ่ม นอกจากนี้ยังอาศัยอยู่ร่วมกับชาวบ้านในพื้นที่ถือกรรมสิทธิ์ครอบครองที่ดินทำกินบริเวณนี้ ซึ่งเปิดเป็นร้านขายของชำเพื่อจำหน่ายสินค้าต่าง ๆ ให้กับชาวมั่นนิกลุ่มนี้ด้วย โดยบ้านของชาวบ้าน HC-01 จะหันหน้าไปทางลำธารด้านทิศเหนือ HC-02 หันไปทางร้านค้าด้านทิศตะวันตก HC-01 เป็นลูกของ HC-02 และ HC-03 หันไปทางถนนด้านทิศเหนือ กลุ่มอาคารของชาวบ้านในพื้นที่มีความแตกต่างกับชาวมั่นนิในการหันทิศทางหน้าบ้าน

เมื่อพิจารณาการจัดวางผังบริเวณชาวมั่นนิทั้ง 3 กลุ่ม จะพบว่า มีการจัดวางผังบริเวณของการตั้งถิ่นฐานลักษณะกระจุกตัวแบบล้อมวง แม้มีการตั้งถิ่นฐานแบบถาวร และมีการตัดถนนที่ร่วมมือกันก่อสร้างร่วมกับชาวบ้านแล้วก็ตาม พวกเขายังคงจัดวางผังบริเวณเป็นลักษณะแบบกระจุกตัวล้อมวง เช่นเดียวกับกลุ่มวิถีชีวิตเร่ร่อนดั้งเดิม แน่นนอนว่าถนนคอนกรีตนั้นได้ถูกสร้างขึ้นภายหลัง

แต่บริเวณที่สร้างถนนนี้ก็เป็ถนนทางเดินที่ชาวบ้าน และชาวมันนัใช้สัญจรอยู่แล้วประกอบกับได้มีการสร้างบ้านใหม่ก็ยังคงหันหน้าเข้าหาบ้านพ่อแม่ และพี่น้องเช่นเดิม นอกจากนี้ระหว่างการเดินทางวิจัยผู้วิจัยพบว่า กลุ่มวิถีชีวิตที่สังคมชุมชน ได้มีการย้ายที่ตั้งถิ่นฐาน 1 ครั้ง และมีการสร้างบ้านใหม่ 3 ครั้ง โดยครั้งที่ 1 ที่พบเป็นขนำ ครั้งที่ 2 พบว่าเป็นฮายะ และครั้งที่ 3 เป็นขนำเช่นเดิม และแม้บริเวณครั้งที่ 3 นั้นได้มีถนนตัดผ่านเข้าถึงหมู่บ้านที่มีมาก่อนแล้ว แต่พวกเขายังคงจัดวางผังบริเวณเป็นลักษณะกระจุกตัวแบบล้อมวงอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความสอดคล้องกับการดำรงชีวิตในป่าเช่นเดียวกับกลุ่มวิถีชีวิตเร่ร่อนดั้งเดิม ซึ่งผู้วิจัย พบว่ามีการย้ายที่ตั้งถิ่นฐานถึง 3 ครั้ง และทุกครั้งจะจัดวางผังบริเวณเป็นลักษณะแบบกระจุกตัวล้อมวงแบบเดิมทุกครั้ง ตำแหน่งของตัวอาคารแต่ละหลังถูกจัดวางมาจากระดับความสัมพันธ์ทางเครือญาติสะท้อนถึงการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มเครือญาติ ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มสังคมเกษตรกรรม หรือกลุ่มสังคมเมืองที่มักจะหันทิศทางด้านหน้าบ้านไปทางด้านถนนหรือทางเดิน

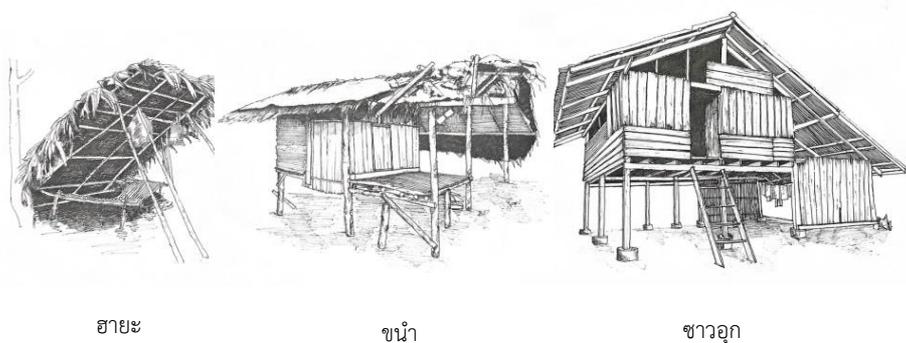
ลักษณะทางกายภาพของตัวบ้านที่แตกต่างกัน มาจากความจำเป็นของลักษณะการดำรงชีวิตที่แตกต่างกัน แต่ละลักษณะของตัวบ้านสามารถสะท้อนลักษณะการดำรงชีวิต ความจำเป็น ความต้องการ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม วัฒนธรรม และเจตจำนงในการใช้งาน ซึ่งความแตกต่างของลักษณะบ้านของชาวมันนัในปัจจุบันที่มี 3 รูปแบบ คือ

1) ฮายะ เป็นบ้านลักษณะของรูปแบบดั้งเดิม กลุ่มวิถีเร่ร่อนดั้งเดิมใช้บ้านที่เป็นรูปแบบที่ง่ายต่อการก่อสร้าง ใช้วัสดุจากธรรมชาติประกอบกับการใช้ผ้าใบอุตสาหกรรมเพื่อป้องกันกรั่วซึมของน้ำฝน การก่อสร้างอย่างง่ายนี้เป็นเหตุมาจากการต้องย้ายที่ตั้งถิ่นฐานบ่อยครั้งจึงไม่จำเป็นต้องสร้างให้คงทนแข็งแรงมากนัก ซึ่งใช้พื้นที่นอน กิน นั่งเล่น ประกอบกิจกรรมทางวัฒนธรรมในพื้นที่เดียวกันบนที่นอนหรือใช้นั่งแบบดั้งเดิม

2) ขนำ หรือหน่า เป็นลักษณะเดียวกันกับกระท่อมของชาวบ้านท้องถิ่นที่ใช้สำหรับนอนผ้าสวน และเป็นการใช้คำเรียกในภาษาไทยภาคใต้ เนื่องจากไม่มีคำเรียกในภาษาของตน การก่อสร้างก็ไม่ได้มีความซับซ้อน แต่มีการแบ่งส่วนสัดกันพื้นที่เป็นห้องนอนที่เก็บข้าวของเครื่องใช้ และส่วนประกอบกิจกรรมทางวัฒนธรรมบนที่นอนหรือใช้นั่งแบบดั้งเดิมบริเวณชานนอกบ้าน

3) ชาวอุก เป็นบ้านไม้ หรือบางหลังผสมผสานกับการก่ออิฐฉาบปูนที่มีความแข็งแรง มีวัสดุคงเหลือคาตั้งแต่ไปไม้จนไปถึงกระเบื้องหรือสังกะสี แบ่งสัดส่วนห้องนอน ครัว ชานนั่ง ที่เก็บของ บางหลังจะยกใต้ถุนสูงเพื่อการใช้งานของกิจกรรมในชีวิตประจำวันหรือกิจกรรมทางวัฒนธรรม และยังคงใช้ที่นอนหรือใช้นั่งแบบดั้งเดิมบริเวณใต้ถุน หรือชานนอกบ้าน

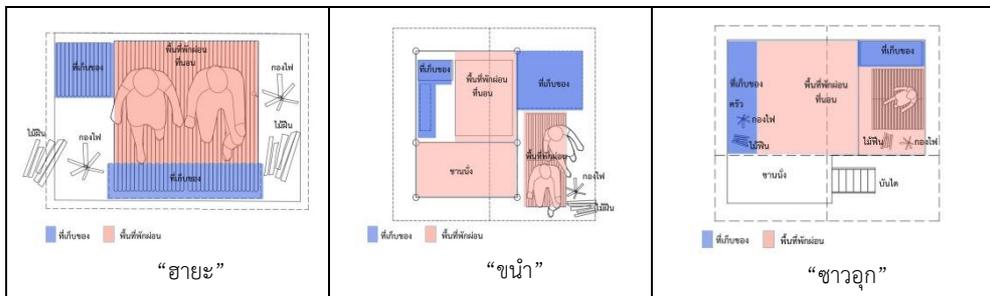
ลักษณะของการนิยามคำว่า “ฮายะ” “ขนำ” และ “ชาวอุก” พวกเขาควรรวมถึงวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง หรือความใหญ่โตของอาคารบ้านเรือน ซึ่งเป็นการนิยามบ้านลักษณะที่มีเป้าประสงค์ในการอยู่อาศัย การแบ่งประเภทของบ้านที่ใช้คำที่แตกต่างกันนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะการดำรงชีวิต นอกจากนี้ลักษณะของตัวบ้านที่มีความแตกต่างกันนี้ ต่างมาจากวิถีชีวิตของแต่ละกลุ่มที่มีความต้องการ ความจำเป็น และการปรับตัวที่แตกต่างกันเช่นกัน

ภาพที่ 4 ลักษณะบ้านทางกายภาพที่แตกต่างกัน

ลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างกันของตัวบ้านนั้น มีการจัดวางพื้นที่ใช้สอยต่าง ๆ เชื่อมโยงกันของกิจกรรมทางวัฒนธรรม ในกรณีของการตั้งถิ่นฐานวิถีเร่ร่อนดั้งเดิมนั้นไม่มีความซับซ้อน แต่ทุกมิติของการใช้ชีวิตภายในบ้านจะสัมพันธ์กับกองไฟตั้งแต่ตื่นนอน หรือแม้กระทั่งนอนหลับอยู่กองไฟนี้เชื่อมโยงถึงกิจกรรมในชีวิตประจำวัน และกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ซึ่งกลุ่มวิถีชีวิตกึ่งสังคม ชุมชนก็ยังคงให้ความสำคัญกับกองไฟ บ้านหลายหลังมีกองไฟมากกว่าหนึ่งกองเพื่อใช้ในกิจกรรมประจำวัน และกิจกรรมทาง วัฒนธรรม แม้มีการแบ่งพื้นที่ใช้สอยเป็นห้องนอนแต่บ้านหลายหลังยังคงนำกองไฟเข้าไปตั้งในห้องนอน นอกจากนี้ยังคงพบเห็น ป่า โด่งที่เป็นเครื่องเรือนแบบดั้งเดิมตั้งอยู่บริเวณชานบ้านใช้สำหรับนั่ง นอน อยู่กับกองไฟในเวลากลางวัน สะท้อนถึงลักษณะของ กิจกรรมต่าง ๆ ที่ยังคงมีลักษณะแบบดั้งเดิมผสมผสานอยู่ในตัวบ้าน ซึ่งกลุ่มวิถีชีวิตตั้งถิ่นฐานถาวรก็ยังคงพบในตัวของกลุ่มผู้ อาวุโสเช่นกัน ซึ่งการดำรงอยู่ของกองไฟ และป่าโด่ง ของกลุ่มวิถีชีวิตเร่ร่อนดั้งเดิม กลุ่มวิถีชีวิตกึ่งสังคมชุมชน และกลุ่มวิถีชีวิตตั้งถิ่น ฐานถาวร สามารถสะท้อนถึงลักษณะของการดำรงชีวิต วัฒนธรรม และการปรับตัวทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

ตัวอย่างภาพวิเคราะห์การจัดแบ่งพื้นที่

ภาพที่ 5 ลักษณะการจัดแบ่งพื้นที่

7.2 ความสัมพันธ์เชิงความหมายบ้าน

จากการวิเคราะห์ความหมายบ้าน ของชาวมันนิงทั้ง 3 กลุ่ม และการให้ความสำคัญของบ้านไปในทิศทางด้วยกัน แม้ลักษณะ วิถีชีวิต และการตั้งถิ่นฐาน ส่งผลถึงลักษณะทางกายภาพบ้านที่มีความแตกต่างกันของกลุ่มการตั้งถิ่นฐานวิถีชีวิตเร่ร่อนดั้งเดิม การปรับตัวของกลุ่มวิถีชีวิตกึ่งสังคมชุมชน และการปรับสู่สังคมเกษตรกรรม หรือสังคมชุมชนในกลุ่มวิถีชีวิตตั้งถิ่นฐานถาวร ซึ่งจาก การพิจารณาความสัมพันธ์จากการตอบคำถาม ทศนคติ เหตุผล ปัจจัยการดำรงชีวิต และลักษณะวัฒนธรรมที่ต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน อาศัยอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเครือข่ายตีพบว่า ความหมายบ้านของพวกเขาต่างให้ความสำคัญเชื่อมโยงถึง ครอบครัว สถานที่ และการ ดำรงชีวิตแบบกลุ่มเครือข่าย กล่าวคือ ชาวมันนิงจะให้คำนิยามว่าเป็นบ้านก็ต่อเมื่อมีสมาชิกภายในกลุ่ม หรือครอบครัวอยู่ด้วย ทั้ง 3 กลุ่มเมื่อออกไปล่าสัตว์พวกเขาจะสร้างอาายะเพื่อเป็นที่พักแรมหลายคืนในแหล่งที่คุ้นเคยแต่ไม่ได้หมายความว่าอาายะนั้นจะเป็นบ้านแต่ อย่างไรก็ดี นอกจากนี้สถานที่ในอาณาบริเวณที่พวกเขาบรรพชาวยังถูกนิยามว่าเป็นบ้านด้วยเช่นกัน เป็นเพราะสถานที่ที่พวกเขาเติบโตมา ซึ่งเป็นแหล่งหาอาหารเพื่อดำรงชีวิต และลักษณะการย้ายที่ตั้งถิ่นฐานไปมา ชั่วที่เดิมภายในอาณาบริเวณที่พวกเขาแห่งนี้ก็นิยาม สถานที่นั้น ๆ ว่าเป็นบ้านด้วยเช่นกัน หรือแม้แต่กลุ่มวิถีชีวิตตั้งถิ่นฐานถาวรที่ปรับตัวเพาะปลูกพืชไร่ สวนยางแต่ก็ยังคงตั้งอยู่ บน ที่อกเขาบรรทัด และยังไม่พบว่าชาวมันนิงออกไปตั้งถิ่นฐานไกลจากที่อกเขาแห่งนี้เลย ทั้งนี้หากแยกแยะระหว่างครอบครัว และสถานที่ ออกจากกัน กล่าวคือ อยู่กับครอบครัวแต่ไม่ได้อยู่สถานที่ที่พวกเขาเติบโตมาก็ไม่อาจนิยามได้ว่าที่แห่งนั้นเป็นบ้าน หรือการอยู่เพียง ลำพังในสถานที่ที่เติบโตมาแต่ปราศจากครอบครัวก็ไม่อาจนิยามได้ว่าที่แห่งนั้นเป็นบ้านอย่างแท้จริงในทางจิตใจ

7.3 การเชื่อมโยงความสัมพันธ์เชิงกายภาพ และความสัมพันธ์เชิงความหมายการปรับตัวทางวัฒนธรรมที่มีต่อบ้าน

กลุ่มวิถีชีวิตเร่ร่อนดั้งเดิม ,กลุ่มวิถีชีวิตสังคมชุมชน และกลุ่มวิถีชีวิตตั้งถิ่นฐานถาวร ทั้ง 3 กลุ่มได้ให้ความสำคัญ และความหมายบ้านในทิศทางเดียวกัน ดังนี้

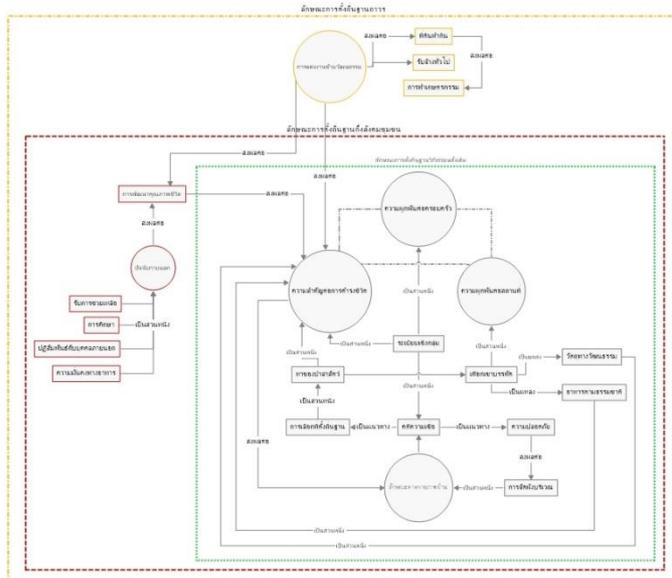
1) ครอบครัว หรือสมาชิกภายในกลุ่ม การอยู่ร่วมกันแบบกลุ่มเครือข่ายของแต่ละกลุ่มในปัจจุบันนั้นยังคงมีวิถีชีวิตภายใต้ ระเบียบเชิงกลุ่มซึ่งเป็นวิถีปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน ด้วยการอยู่อาศัยแบบกลุ่มเครือข่ายทั้งจากสายเลือด และการแต่งงาน โดยลักษณะ

การตั้งถิ่นฐานแบบวิถีชีวิตที่สังคมชุมชน และกลุ่มวิถีชีวิตตั้งถิ่นฐานถาวรนั้นจะไม่มีการย้ายถิ่นฐานแบ่งกลุ่มเพื่อหาของป่าล่าสัตว์ในการดำรงชีวิต ซึ่งแสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์ที่ส่งผลต่อการดำรงชีวิตแบบสังคมเกษตรกรรม เช่น การเพาะปลูก การรับจ้างทั่วไป การศึกษา ความต้องการในการพัฒนาคุณภาพชีวิต และผูกพันที่มีต่อสถานที่ในอาณาเขตเทือกเขาบรรทัด เป็นการครอบครองทางจิตใจมากกว่าการครอบครองทางกายภาพ โดยแต่ละกลุ่มได้มีอาณาเขตในการดำรงชีวิตหาของป่าล่าสัตว์ของแต่ละกลุ่ม ซึ่งแต่ละกลุ่มก็สามารถเข้ามาหาของป่าล่าสัตว์ในอาณาเขตของกลุ่มอื่น ๆ ได้ เนื่องจากมีความเกี่ยวพันทางสายเลือด และการแต่งงานจึงทำให้อาณาเขตบนเทือกเขาบรรทัดไม่มีกลุ่มใดเป็นเจ้าของเชิงกายภาพ

2) สถานที่ แมื่กลุ่มวิถีชีวิตตั้งถิ่นฐานถาวรมีแนวโน้มในการดำรงชีวิตแบบสังคมเกษตรกรรมซึ่งมีการใช้พื้นที่บนเทือกเขาบรรทัดเพื่อทำการเพาะปลูก และมีความต้องการขยายพื้นที่ทำกินเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการต่อการขยายตัวของสมาชิกภายในกลุ่ม และแม้ทั้ง 3 กลุ่มได้รับข้อเสนอมอบที่ดินให้อยู่บริเวณภายในชุมชนด้านล่างแต่พวกเขาไม่ตัดสินใจย้ายไปในแหล่งชุมชนเนื่องจากกลัวว่าจะถูกห้ามไม่ให้เข้าไปในเทือกเขาบรรทัด ซึ่งชี้ถึงความผูกพันอย่างแน่นแฟ้นต่อเทือกเขาแห่งนี้

3) การดำรงชีวิต ความมั่นคงทางด้านอาหาร และด้านที่อยู่อาศัยส่งผลต่อการเลือกดำรงชีวิตของกลุ่มการตั้งถิ่นฐานถาวรปรับเปลี่ยนจากวัฒนธรรมหาของป่าล่าสัตว์สู่วิถีสังคมเกษตรกรรมของกลุ่มวัยรุ่น ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มผู้อาวุโสที่ยังคงมีวิถีในการดำรงชีวิตคาบเกี่ยวกับวัฒนธรรมหาของป่าล่าสัตว์ เพื่อเติมเต็มความต้องการทางจิตใจ และความเคยชินต่อกิจกรรมทางวัฒนธรรมและความต้องการขยายพื้นที่ทำกินเพื่อการเพาะปลูกของกลุ่มวิถีชีวิตตั้งถิ่นฐานถาวรนั้นพวกเขามีความต้องการขยายพื้นที่บริเวณที่ตั้งเดิมเพื่อให้เพียงพอต่อสมาชิกภายในกลุ่มที่กำลังมีการขยายตัว แต่ไม่ได้มีความต้องการพื้นที่อื่น หรือพื้นที่ในชุมชนเมืองด้านล่างเทือกเขาบรรทัด กลุ่มวิถีชีวิตที่สังคมชุมชนนั้นยังคงใช้วิธีการหาของป่าล่าสัตว์มากกว่าการออกไปรับจ้าง ตัดปาล์ม ขึ้นหมาก เนื่องจากงานไม่ได้มีตลอดฤดูกาล และการรับความช่วยเหลือบริจาคไม่เพียงพอและไม่ยั่งยืน และกลุ่มวิถีชีวิตเร่ร่อนดั้งเดิม เน้นวิธีการหาของป่าล่าสัตว์มากกว่าการได้รับการบริจาคอาหาร ซึ่งไม่เพียงพอต่อความต้องการสำหรับสมาชิกทุกคนภายในกลุ่ม

ดังนั้น การให้ความสำคัญที่กล่าวมานี้ล้วนส่งผลต่อความหมายบ้าน ซึ่งมีลักษณะของความผูกพันต่อสถานที่ที่พวกเขาเติบโตมา ความผูกพันต่อครอบครัว และการดำรงชีวิตเพื่อความอยู่รอดของสมาชิกทุกคนภายในกลุ่ม ซึ่งไม่ได้ให้ความหมายบ้านในลักษณะเชิงกายภาพบ้านเป็นส่วนสำคัญ เพียงแต่มีการปรับเปลี่ยนลักษณะทางกายภาพของบ้านที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตของแต่ละกลุ่มจึงเป็นอัตลักษณ์เฉพาะที่สำคัญของชาวมันนีในการผูกเรื่องราวระหว่างวัฒนธรรม ความเชื่อเข้ากับความเป็นจริงทางด้านกายภาพ

ภาพที่ 6 การวิเคราะห์ความเชื่อมโยงความสัมพันธ์เชิงความหมาย และความสัมพันธ์เชิงกายภาพ บ้านทั้ง 3 กลุ่มลักษณะวิถีชีวิตในการตั้งถิ่นฐานที่แตกต่างกัน

8. ข้อเสนอแนะ

การศึกษาด้านความหมายบ้านเป็นการศึกษาความคิดเห็น และความรู้สึกซึ่งเป็นมุมมองปัจเจกบุคคล หรือมุมมองของกลุ่มคน กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่ถูกศึกษา ซึ่งไม่อาจนำผลการศึกษาไปสวมทับกับกลุ่มบุคคลอื่น หรือกลุ่มวัฒนธรรมอื่นได้ เนื่องจากในแต่ละกลุ่มบุคคล มีปัจจัย เจือปนไข ความจำเป็น และความต้องการที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางสังคม และวิถีชีวิตจึงจำเป็นต้องศึกษาเน้น เฉพาะเจาะจงในกลุ่มที่มีบริบทใกล้เคียงกัน

การศึกษาด้านมานุษยวิทยาสถาปัตยกรรม นอกจากการศึกษารายละเอียดที่เกี่ยวข้องด้านสถาปัตยกรรม การออกแบบ และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ การศึกษาด้านสังคม และวัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งเพื่อทำความเข้าใจมนุษย์ และกลุ่มบุคคลที่มีความแตกต่างกันในด้านวิถีชีวิต และวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาที่สนใจใคร่รู้เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ หรือคนชายขอบ นอกจากนี้ การศึกษาลงลึกในรายละเอียดไปถึงความสัมพันธ์ทางเครือญาติสามารถช่วยให้ค้นพบปัจจัยบางประการซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อข้อสรุป ของงานวิจัย

การเข้าถึงข้อมูลภาคสนามเพื่อศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิต และวัฒนธรรมควรมุ่งเน้นเข้าพื้นที่ที่ศึกษาเป็นระยะ ๆ เพื่อติดตาม การเปลี่ยนแปลง หรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงานวิจัย และควรเข้าถึงทุก ๆ ช่วงกิจกรรมในชีวิตประจำวันของกลุ่มที่ศึกษา ประหนึ่งว่าเป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกในกลุ่มเป็นระยะเวลาให้เพียงพอต่อขอบเขตของเนื้อหาในงานวิจัย

9. เอกสารอ้างอิง

- ฉัตรชัย พงศ์ประยูร. (2536). *หนังสือการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ*. [เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์]. ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัชรินทร์ จินต์วุฒิ. (2558). คติความเชื่อ: แกนหลักในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ กรณีศึกษา ดอยมูเซอ จังหวัดตาก. *หน้าจั่วว่าด้วยสถาปัตยกรรมการออกแบบและสภาพแวดล้อม*, 29, 177-189.
- วิสา เสกธีระ. (2557). *การตั้งถิ่นฐานและที่อยู่อาศัยของชาวมันนิ*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยศิลปากร]. <http://www.sure.su.ac.th/xmlui/handle/123456789/11238>
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์. (2558). มันนิ (ชาไก) ชนพื้นเมืองภาคใต้ของไทย. *ดำรงวิชาการ วารสารรวมบทความทางวิชาการ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 14(1), 34-56.
- อรศิริ ปาณินท์. (2553). บ้านและเรือนพวนเชียงขวาง การย้อนกลับมาตั้งถิ่นฐานใหม่ในพื้นที่เดิม. *หน้าจั่ว:สถาปัตยกรรม การออกแบบและสภาพแวดล้อม*. 25, 45-73.
- Connor, G., Dorrell, D., Henderson, J. P., & Lindley, T. (2018). Human Settlement. *Introduction to Human Geography*. (2nd digital ed.). University of North Georgia Press.
- Dovey, K. (1985). Home and Homelessness: Introduction. In A. Irwin & C. M. Weernee. (Eds). *Home Environments. Human Behavior and Environment: Advances in Theory and Research*. (pp. 8-10). Plenum Press.
- Rapoport, A. (1969). *House Form and Culture*. Prentice-Hall, In c. Englewood Cliffs, N.J. (pp. 46). University of Wisconsin-Milwaukee.
- Sixsmith, J. (1986). The meaning of home : An exploratory study of environmental experience. *Journal of Environmental Psychology*, 6, 281-298
- Yimsrua, S. (2013). Myth, Ritual and Architecture. *Journal of the Faculty of Architecture King Mongkut's Institute of Technology Ladkrabang*, 16(1), 12.